

צ'בזטי מזהר"ן

קמא

דף קז:

עם

ביאור חברותא
ללימוד בעיון

תורה קעב

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מח גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר

(ח"מ שמו שמח)

תורה אור
דברים עקב ז (יב) וְהָיָה עִקְבֵי
תְּשַׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וְשִׁמְרָתֶם וְעִשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַרְתֶּם
יְקַוְּ אֱלֹהֵיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית
וְאֵת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאַבְרָהָם:

תורה קע
תהלים ג (ב) יְהוָה קִרְבֵּי רַבִּי
עָרִי רַבִּים קָמִים עָלַי:
תורה קעא
דניאל יב (ב) וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל
אֲדַמְתָּ עִפְרָיִם יְקִינֹה אֱלֹהֵי לְחַיֵּי
עוֹלָם וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת לְדוֹרָאָם
עוֹלָם:

הושע יד (ו) מִי חֶסֶם יְהוָה
אֵלֶּה נְבוֹן וְיָדַעַם כִּי יִשְׂרָאֵל
דָּרְבָה יְהוָה וְיָדַקִּים יִלְכּוּ בָּם
וּפְשָׁעִים יִקְשְׁלוּ בָּם:

תורה קעב
ישעיהו מג (ו) כָּל הַנְּקָרָא
בְּשֵׁמִי וְלִקְבֹדִי גְרָאִיתִי
יִצְרָתִיו אִף עֲשִׂיתִיו:

ישעיהו ו (ג) וְנִקְרָא זֶה אֵל זֶה
וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ
יְהוָה צְבָאוֹת מֶלֶךְ הַאֲרָץ
כְּבוֹדוֹ:

משלי ג (לה) כְּבוֹד הַקְּדוּמִים
יִנְהוּל וּבְסִילִים מֵרִים קִלְוִן:
אִיּוֹב כה (יב) וְהִתְקַבְּהָ מֵאֵין
תִּמְצָא וְאֵי זֶה מְקוֹם בְּיָהּ:
דברים נצבים ל (טו) רָאֵה
נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים
וְאֵת הַטּוֹב וְאֵת הַחַיִּים וְאֵת
הַרָע:

תורה קעג
ישעיהו כו (ט) נִפְשֵׁי אִוִּיתִיךָ
בְּלִלְיָה אִף רַחֵם בְּקִרְבֵּי
אֲשַׁמְרֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ
לְאַרְצֵךָ צִדְקָה לְמַדְרֵי יִשְׂרָאֵל תִּבְלֵ:
תהלים גב (ג) לִתְהַיֵּב בְּבָקָר
חֲסִידֶךָ וְאֶמְתַּקְּךָ בְּלִילוֹת:
שמות יתרו כ (ב) אֲנִי יְקַוְּ
אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם מִבֵּית עֲדֻנִי:

מוזה לעי' בס'י טו) ואז כשנמתק הדין אזי יוצאין הדמים מהרגלין ואזי יכולה השמחה להתפשט ברגלין עד שזוכה לריקודין :

וזהו והיה עקב תשמעון. והיה לשון שמחה (ס).

עקב הם הרגלין, היינו לזכות לשמחה עד שהעקביים שהם הרגלין ישמעו השמחה, זה זוכין ע"י **את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם.** שתשמרו לעשות בעצמכם המשפטים והדינים, שעיי"ז נתבטל הדין שלמעלה כנ"ל, **ואז יהיה עקב תשמעון** שתשמעו השמחה בהרגלין ע"י שיוצאים משם הדינים כנ"ל :

עוד מצאתי, שזהו בחי' [ב] **ושמר ה' לך את הברית** כי כשתזכה לשמחה אזי השי' בעצמו ישמור לך את הברית דהיינו שיהי' בעורך לשמור את הברית קודש, כי עיקר פגם הברית הוא ע"י עצבות כידוע, כי פגם הברית בא ע"י הקליפה הידועה שנקראת לילית ע"ש שמיללת תמיד שזהו בחי' עצבות, וע"כ עיקר שמירת הברית זוכין ע"י שמחה, כי ע"י שמחה זוכין שהשי' בעצמו יעזור לו לשמור את הברית קודש כנ"ל :

קע [ב] (תהלים ג) **ה' מה רבו צרי רבים וכו'.** כי כל א' לפי נשמתו ולפי עבודתו, כך יש לו יסורים, יש שיש לו יסורים מבניו ומאביו ומשכנו, ויש שהוא במדרגה גדולה ממנו, ויש לו יסורים משכנים רחוקים ויש גדול ממנו ויש לו יסורים מכל העיר, ויש גדול מאד ויש לו יסורים מכל העולם, וכל אחד ע"י היסורים נושא עליו האנשים שיש לו יסורין מהם, כי כשיש לו יסורין מהם, הוא נושא אותם עליו. אך איך אפשר להומר לישא עליו כ"כ אנשים. אך ע"י היסורין נכנע גופו, כי כל היסורין נקראים צרות, ע"ש שהם מצירין ומעיקין להגוף, וכשנכתת הגוף ע"י הצרות עיי"ז מאירה ונתגדלה הנפש [ג], כי בהכנע החומר תגדל הצורה [ג], וכמ"ש בזהר (שלח קסח) **אעא דלא סליק ביה נורא מבטשין לי,** גופא דלא סליק ביה נהורא דנשמתא וכו'. וע"כ נקראת צרה לשון צורה, כי ע"י הצרה נכנע הגוף ומאירה ה**צורה.** נמצא שעיי"ז שיש לו יסורין וצרות מאירה הצורה, היינו הנפש, והנפש אפשר לה לשאת עליה כמה וכמה אנשים. וזה **ה' מה רבו צרי,** כל מה שנתרבין צרי, **רבים קמים עלי,** כי עיי"ז אני נושא ומקים ומרים רבים לשרשם [ג]:

קעא [ב] (דניאל יב) **ורבים מישיני אדמת עפר יקינצו אלה לחיי עולם ואלה להרפות ולדראון עולם.** ע"י שנתעורר שכל חדש בעבודת ה' מה שלא היה נודע עד עתה, עיי"ז **רבים מישיני אדמת עפר יקינצו,** אך אלה לחיי עולם ואלה להרפות ולדראון עולם, כי צדיקים ילכו בם [ג] שעובדין עם זה השכל את השי', **ופושעים יכשלו בם,** שאינם עובדין בזה את השי', רק שעיי"ז הם מבזין ומחרפין את העולם, על שהם יודעין מזה השכל החדש, והעולם אינם יודעין מזה. וכמו ששמעתי להרפות ולדראון עולם, היינו להרף ולבזות העולם, כי אינם משתמשין

עם זה השכל החדש, רק לבזות ולחרף העולם [א], ע"י שהם יודעים מזה והעולם הם רקים וחסרים מזה :

קעב [ב] **כל** החסרונות שיש לאדם הן בנינים או פרנסה או בריאות, הכל הוא מצד האדם עצמו, כי אור השי' שופע עליו תמיד, אך האדם ע"י מעשיו הרעים עושה צל לעצמו, שאין מגיע עליו אור השי', ולפי מעשיו כן נעשה הצל המונע אור השי', ומגיע לו החסרון לפי המעשה שעל ידה נעשה הצל, והנה הצל הוא מדבר גשמי שעומד נגד דבר רוחני [ב] (היינו דברי' שהוא דק ממנו) כמו גשם עין ואבן נגד אור"י הלכנה והחמה עושה צל, וכן ליקוי חמה ולבנה ע"י צל הארץ [ג], וכן החמה בעצמה נגד מה שלמעלה ממנה, הוא גשמיות, ועושה צל נגדו, וע"כ האדם כפי גשמיותו וכפי מעשיו, כן עושה צל בעצמו שמונע ממנו אור ושפע של השי', אבל אם האדם מבטל עצמו, [ד] ואינו כלל מזה העולם, אזי אינו עושה צל, ומקבל אור השי', ועיקר אור השי' הוא הכבוד, כי כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו, כמ"ש (ישעיהו מג) **לכבודי בראתיו וכו'.** וזה **מלא כל הארץ כבודו** [ה], היינו אם הוא מלא כל הארץ [ז], שאינו כלל מזה העולם, אזי מקבל אור השי' שהוא הכבוד: וזה (משלי ג) **כבוד הכמים ינחלו,** כי **ההכמה מאין תמצא** (איוב כח), וע"כ ההכמים שהם אין זוכים לכבוד, ע"י שאינם עושים צל להפסיק, כי אין להם שום גשמיות כנ"ל : **וכשהשי' מראה פנים שוחקות** חיים וטובה לעולם, ולהיפך להיפך ח"ו. וכן הצדיק כשמראה פנים שוחקות, הוא טוב, וכן להיפך. וזה [ח] **ראה נתתי לפניכם היום את החיים ואת הטוב את המות וכו'.** היינו לפנים שלכם :

קעג [ב] **ע"י** הכתב יכול הצדיק האמת להכיר הנפש ופנימיות הנפש של הכותב, והאמונה ושורש האמונה שלו, כי יש בחי' שורש האמונה, כי האמונה בעצמה יש לה היות ושורש, דהיינו שיש עולם אמונה שמשם נלקח האמונה, ועולם האמונה יש לו ג"כ אמונה בהשי', וזה בחי' שורש האמונה שהיא בחי' פנימיות האמונה, והיא בחי' פנימיות הנפש, כי הנפש והאמונה הם בחי' אחת, כמ"ש (ישעיהו כו) **נפשי אויתיד בלילה,** וכתוב (תהלים צב) **ואמונתך בלילות,** וע"י הכתב אפשר להכיר הנפש ופנימיות הנפש שהיא בחי' פנימיות האמונה כנ"ל, בבחי' אנכי שאהו"ל (שבת קה) **אנא נפשי כתבית יחבית,** היינו שהכותב נותן נפשו בתוך הכתב, וגם פנימיות נפשו, כי איתא בזה"ק [ז] **אני נומריקון אנא נפשי יחבית דא שכינתא חצונות אנכי** [ז] **דא שכינתא פנימיות נמצא שהכ' מרמות** על בחי' שכינת' פנימיות (כ) **וכן איתא בע"ח** [ז] **לענין התלבשות העולמות** שהכתר היא פנימיות הנפש, והכ' היא בחי' כתר כמובא לעיל [א], כי השכינה היא בחי' נפש כידוע [ז], נמצא שע"י הכתב שהוא בחי' כ' נתגלה ונראה בחי' פנימיות הנפש פנימיות האמונה כנ"ל [ז]: והדיבור שמדבר עם הצדיק האמיתי הוא כמעלה גדולה

לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
בתקופה (ישעיהו כ) ובתשכט תוקן
בתקופה (תהלים צה) ובתשכט תוקן
מתוצי - שריא (בתרלו - לא ברור)
עיי' זוהר יתרו דף צא. ביאור השמיני למילת אנכי.
שמות כ' ב'
גם בלוח תיקונים לדפוס דף צב כתוב - ומתוצי - מרמו
עיי' לקוטי תורה להאר"ל פרשת יתרו ובשערי גן עדן
אות [שער האותיות אות כ] ושער הפסוקים יתרו ד"ה אנכי
שער א' ענף ג' ד'
* תורה ו' אות ב'
עיי' אוצר הוהר ח"ד סוף ערך נפש בשן זוהר יתרו צד:
דהיינו מה בלמת הוא כולל ומתענג ממנו (כי הם לרין ועתיק שנפשו כמבואר
בטל אלוות ח"ה פ"א אות ז)

ק' עיי' אוצר חיים שבחומש היכל הברכה כ"י-תצא סוף מצות שילוח
הקן מ"כ בשם הבעש"ט.
לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו ועיי' שיחות הר"ן אות קלו
הערה זו כבר נמצאת בדפוס' בטרקלין
בתשכט - היינו שהוא (תיבת דבר נחמק)
בדפוס' - אור, ובתקופה - אור אור, ובתרלו - אור
כ"ע כי ליקוי חמה הוא כל הלכנה ולא הארץ ואולי הכוונה לארץ הלכנה לסייע
גשמיותה. עיי' תורה קלג וספר הברית א' ד' יב
עיי' תורה נב ד"ה אך לזכות לזה
* ישעיהו ו'
לסייע על כמה שאני לא ממלא את הארץ כך הקב"ה אור כבודו ממלא אותה
בתקופה - שוחקות (נראה שהו' נחמק ונשארו נקודה)
דברים ל' טו לשון הפסוק - נתתי לפניך. ורבינו שינה (זו טעות נפלה
כמה פעמים עיי' פני הארץ נכסים ג"פ וערכי נחל שיד' לריה ובאל מים חיים
בבלשית פ"ה ד"ה הרי (פנק)

* **במדבר רבה נשא פרשה יג** ה'
המשך הפסוק הג"ל
לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
מתוצי - במדריגה
רמב"ם הקדמה לפרוש המשניות תיקון הנפש בחרבן הגוף, וכעין זה
ברמב"ם גרושין ב' כ' מנין עד שיאמר רוצה אני, ומנחות נג: למה
ישראל נמשלו לזית, ובראשית רבה ט' ח' הנה טוב מאד זה יסורין
נ' נראה שהוא סוד ההתלבשות עיין טל אלוות ח"ה פ"ה אות ג' בביאור אמתה
האלוף ע"י כליו גוף הזרע שהכלל שרע מכללה רע, עוד עיי' וישך זככי אמת
קונטרס א' אות יב. שא"ל כבוא ממלאות למלאות אלה ע"י אף.
בתקופה חציון זהו נמצא בין הסודים ובמקומו יש שכבית *
ה קשר הסיפא לרישא עיי' פל"ח
לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
* הושע יד

מאמר כל החסרונות הם מהאדם עצמו

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

כל החסרונות שיש להאדם הן בנים או פרנסה או בריאות הכל הוא מצד האדם עצמו, כי אור השם יתברך שופע עליו תמיד, אף האדם על-ידי גשמיותו ועל-ידי מעשיו הרעים עושה צל לעצמו שאין מגיע עליו אור השם יתברך, ומזה באים לו כל החסרונות, ועל פן אם האדם זוכה לתקן מעשיו ומדותיו וכל גשמיותו, עד שזוכה לבטל עצמו לגמרי עד שהוא בבחינת אין שאינו כלל מזה העולם אז אינו עושה צל, וזוכה לקבל אור השם יתברך בשלמות ושלמים אצלו כל החסרונות: (קיצור לק"מ השלם)

שיחות

שיחות הר"ן סימן קלו - שיך להתורה מלא כל הארץ כבודו (בלקוטי חלק ראשון סימן קע"ב). שמעתי מאיש אחד מאנשי ששמע מפיו הקדוש בבאור יותר קצת. והענין, שהאדם צריך לבטל כל מדה ומדה עד שיתבטל לגמרי כאין ואפס. כי בתחלה צריך לבטל מדה זאת עד שתהיה כלא ממש, ואחר כך מדה אחרת עד שתהיה גם כן לא, וכן כל המדות עד שיהיו כולם כלא היו. וכפי מה שמבטלין כל מדה ומדה כן מאיר ומתגלה לו כבוד ה'. כי עקר האור הוא כבודו יתברך כמו שכתוב (יחזקאל מג ב): "והארץ האירה מכבודו". אך כשמעמידין דבר גשמי כנגד דבר רוחני עושה צל. וכפי גשמיות וגדל הדבר שעומד כנגד הדבר כמו כן נעשה צל, כגון כשמעמידין מקל נגד אור השמש עושה צל קטן כפי מדת המקל. אבל כשמעמידין דבר גדול יותר נגד השמש עושה צל גדול ביותר. וכן כשמעמידין בית גדול עושה צל גדול יותר ויותר. והצל הוא הסתרת והעלמת האור כידוע. ועל כן כפי מה שהאדם משוקע באיזה מדה ותאוה כמו כן עושה צל נגד אור כבודו יתברך וכמו כן נעלם ממנו אורו יתברך, אבל כשמבטל המדות והתאוות, כפי הבטול כן נתבטל הצל, וכמו כן נתגלה אור כבודו יתברך. עד שזוכה שיתבטל הצל לגמרי עד שיהיה הכל לא ואין ואפס. ואז יתגלה כבודו בכל הארץ. כי לא יהיה שום דבר שיסתיר האור ושיעשה צל כנ"ל. וזהו "מלא כל הארץ כבודו". ועל ידי זה נתגלה כבודו בכל הארץ כי אין דבר שיסתיר אור כבודו יתברך ויעשה צל כזכור לעיל:

לקוטי הלכות

יו"ד הלכות צדקה הלכה ג' - וזה בחינת מצות צדקה לתן לעני שמעלתה גבה מאד, כמפרסם בדברי רבותינו ז"ל ושקולה ככל התורה כלה (כפי פתרי טו), כי על-ידי הצדקה הוא מעביר ומסלק הצל הנ"ל, שעל-ידי זה נתגלה כבודו יתברך, כי עקר העניית והחסר נמשך רק מהצל הנ"ל, שמונע פנ"ל. וכשנותן צדקה ומבטל ענייתו, נמצא, שהוא מעביר ומסלק הצל המונע אור ההשפעה, מאחר שמבטל העניית שהוא בחינת הצל פנ"ל. וזהו שנאמר בצדקה (תהלים י"ט טו): "אני בצדק אחיה פני". כי כשנסתלק הצל נתגלה בחינת אור הפנים, כביכול, של השם יתברך בחינת "מלא כל הארץ כבודו" פנ"ל. וזה שכתוב (מלאכי ג' טו): "וירחיקה לכם שמי שמש צדקה". כי כשנסתלק הצל - מאיר וזורח אור השמש. וכל זה נעשה על-ידי הצדקה שמעביר הצל המסתיר ויריחת אור השמש ומסתיר אור הפנים פנ"ל, וכשנתעבר ונסתלק הצל על-ידי הצדקה נתגלה אור הפנים ויריחת השמש, פנ"ל. והצדקה מכפרת עונות, כמו שכתוב (ויקרא י"ד טו): "וחטאך בצדקה פרק". כי עקר פגם החטא הוא, שעל-ידי החטא נעשה מסך המכביל בחינת צל, שמונע אור השם יתברך, ומסתיר אור פניו מאתנו, חס ושלום, כפי בחינת החטא כפי הצל שנעשה מהחטא, חס ושלום, ועל-פן על-ידי הצדקה, שעל-ידי זה ממשיך ההשפעה למקום העניית והחסר ומסלק הצל, על-פן על-ידי זה נמחלין כל העונות והפגמים שהם בחינת צל, בחינת הסתרת פני ה' פנ"ל. ועל-פן שקולה צדקה ככל התורה כלה, כי זה עקר פלל כל התורה כלה פדי לגלות כבודו יתברך, כמו שכתוב: "לכבודי בראתיו" וכו', כמו שאיתא בזהר הקדוש (כ"א ע"ב): "בגין דיישתמודעין ליה". כי על-ידי כל המצות מסלקין המסך המכביל, דהיינו בחינת הצל וממשיכין ומגלין אור כבודו יתברך. וזה נעשה על-ידי הצדקה ביותר, כי על-ידי הצדקה ממשיך אור השפע למקום העניית, שהוא בחינת השף וצל, ועל-ידי זה דוחה ומסלק הצל. וממשיך ומגלה אור ההשפעה שהוא אור כבודו יתברך. בחינת "מלא כל הארץ כבודו", שזהו בחינת פלל כל התורה כלה. ועל-פן שקולה צדקה ככל התורה כלה, פנ"ל:

קושיות

- א. כל החסרונות שיש לאדם וכו' צ"ע הרי הכל לטובה וצריך להיות שמח בחלקו, הרי לא מסתבר שכוונת רבנו רבנו שחסרון הוא מה שנדמה לאדם שחסר לו. וא"כ מה הכוונה חסרון? וכל שכן בני חיי ומוזני שנקבע בהריון לפי מה שאדם בא לתקן בגלגול הזה.
- ב. בנים פרנסה ובריאות - היינו חיי בני ומוזני דלא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא (מו"ק כח. א), וצ"ע האם הצל יכול להסתיר את המזל? כי אמנם תשובה יכולה לבטל את מזל רע, אבל להפך ישות וגאוה איך יבטל מזל טוב?

כד ער כו אב תשפ"ד

ב. מועד קטן דף כח. אמר רבא חיי בני ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא דהא רבה ורב חסדא תרויהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא רב חסדא חיה תשעין ותרתינן שנין רבה חיה ארבעין בי רב חסדא שיתין הלולי בי רבה שיתין תיכלי בי רב חסדא סמידיא לכלבי ולא מתבעי בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתבח.

- ג. צ"ע כיון שסיבת כל החסרונות הוא הצל, איך מועיל תפלה?
- ד. עושה צל לעצמו – צ"ע הרי צל הוא תמיד ע"י דבר אחר ולא ע"י הדבר עצמו
- ה. לפי המעשה כך עושה צל – צ"ע האם דווקא מעשה או גם דיבור ומחשבה
- ו. גם בתורה כאן וגם בשיחה קלו הקשורה אליה, מאריך רבנו לבאר ענין הצל מהותו וכיצד נעשה. וצ"ע מה יש להאריך בדבר שכל ילד יודע מה זה צל, ומה נוסף באריכות הזו להבין משל הצל הפשוט שהוא סיבת החסרונות של האדם?
- ז. וע"י שהוא אין שאינו כלל מזה העולם אזי מקבל כבוד ה' – צ"ע שבשיחה קלו לא מבואר אלא שמתגלה כבוד ה' ואילו כאן מבואר שהאדם עצמו מקבל כבוד ה'. ונראה לבאר עפ"י תורה ו' שהכוונה לכבוד אלקים, דהיינו שהוא בעצמו מגלה כבוד שמים, דהיינו שהרואה אותו נמשך להקב"ה ולא אליו בעצמו. וכמו שנתבאר בתורה ו' עי"ש.
- ח. צ"ע הרי אור ה' הוא אור הגנוז שאין חוצץ מלפניו ומדוע הוא נעצר אצלי ועושה צל ולא חודר וממשיך להאיר דרכי? התירוץ פשוט שבאמת הוא כן עובר דרכי, ורק לגבי הוא חוצץ, כי באמת הצל אינו אלא רק שמצד הגשמיות שלי אני תופס את עצמי כמציאות, וע"כ אני חוצץ כי אני אחוז במקום שניתן להסתיר את האור, בבחי' החלל הפנוי.
- ט. צ"ע כיון שצל הוא מחמת הישות, מדוע לשדים אע"פ שהם לכאורה תכלית הישות הפך רצון ה', להם אין צל דהיינו בבואה דבבואה/י, וגוף גשמי, אע"פ שלכאורה הם תכלית ההסתרה והצל החוצץ ועוצר את אור כבודו ית' להאיר.
- י. מה פירוש אין? האם צריך להרגיש הגרוע מכולם, או אין הכוונה שאין לי מציאות כלל, כי הכל הוא א"ס אלוקות? והאם שייך להיות אין ואע"כ להרגיש חשוב יותר מהחבר, כי רק ביחס לה' ית' אני אין, אבל ביחס לחבר, אדרבה כיון שהוא יותר ישות ממני כלפי ה' ית', אני חשוב ממנו.
- יא. עיין לק"ה צדקה ג' הנ"ל שע"י שנותן צדקה מעביר את הצל. – בפשטות הכוונה שהנותן מעביר את הצל מהעני ועי"ז מעביר ממנו את הסיבה לעניותו. וצ"ע הרי כדי להעביר את הצל צריך לבטל את מדותיו וישותו וכבודו העצמי, ואיך ע"י נתינת צדקה שלכאורה רק מדלג על כל זה ומעשיר אותו אע"פ שעדיין הסיבה לצל נמצאת בו. ונראה שאמנם גם העני ע"י שנצרך לבריות ומקבל מתנת חיים מתבייש וזוכה לשפלות. אבל עיקר כוונת רבנו לעשיר שע"י שמעשיר את העני מסיר את הצל ממנו ומועיל גם לעצמו. ונראה שמועיל לעצמו כיון שכל נתינה היא בחי' ביטול הישות, ולעומת זה לקיחה היא ישות, רק אם מתבייש אזי הבושה מבטל הישות שבלקחה.
- יב. צ"ע כתיב עשיר יענה עזות וכן כתיב "אל יתהלל עשיר בעשרו" כי העשירות היא סיבה לגאווה – ואיך יתכן שהצל הזה, לא מונע ממנו את העשירות? נראה שלזה כוון רבנו במה שאמר שעיקר האור המתגלה הוא כבוד ה',

תוספות – אלא במזל תליא מילתא. והקשו בתוספות הא דאמרן בסוף שבת (דף קנו. ושם) אין מזל לישראל וי"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם ופעמים שאין משתנה כדאמרין בתענית (דף כה). גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל ניהא לך דאחריב עלמא דאולי אברי בעידנא דמוזוני:

ריטב"א – לאו בזכותא תליא מילתא. פי' ח"ו שיהא תלוי במזל לגמרי, דקיי"ל (שבת קנ"ו א') אין מזל לישראל, ובטלת ברכות וקללות שבתורה. כי חיי בני ומוזוני כללים הם לכל טובות העולם הזה. אלא ה"ק דלאו בזכותא תליא מילתא לגמרי, דמזל נמי איכא, אלא שזכות גדולה מבטלת המזל, וכולי עלמא לא חזו להכי, אלא צדיק גמור שהוא למעלה מן המזל, ולפיכך תרי צדיקי לא דמו בהא להרדי, כדמפרש ואזיל, דמסייע ליה מזל, ומאן דאית ליה מזל, כיון דהוי בינוני שלא יפסיד מזלו סגי ליה בהכי, ומאן דלית ליה מזל צריך זכויות גדולות:

חדושי הר"ן – אמר רבא בני חיי ומוזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזל. פירוש לאו בזכותא בלחוד תליא מילתא אלא אף מזל גורם אע"פ שאינו הגון, דליכא למימר שאין הזכות מועיל לו כלום דא"כ קשיא מאזהרות שבתורה, אלא דלא משמע הכי מעובדא דרב חסדא ורבא דמיינתין עלה, וי"מ דה"ק שאין הזכות עוקר מהכל את המזל אלא מצילו לאדם במקצת לא מהכל, כדאמרין (קידושין ל"ט ב') דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולהאי פירושא איכא למימר דהיינו דוקא אליבא דמ"ד יש מזל לישראל ורבא ס"ל הכין, אבל הא קי"ל כמ"ד אין מזל בשלהי מס' שבת:

מאירי – חיי בני ומוזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזל כי הוא מאמר יחיד לא יסבלוהו דרכי הדת בשום פנים.

מהרש"א – במזל תליא כו'. כתבו התוס' הא דאמרין בסוף שבת אין מזל לישראל וי"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כו' ע"ש. ושם בתוס' יותר מפורש דהיינו דאין מזל לישראל דע"י זכות גדול משתנה כו' ע"ש והכי מוכח נמי בשמעתין דרבא בעי אחכמה דרב הונא ואעותריה דרב חסדא והם דברים התלויים בגזירת הלידה כדאמרין פרק כל היד דמלאך מעמיד הטיפה ואומר אם חכם אם טפש אם עשיר אם עני אלא ע"כ דאית לן למימר דע"י אפוש רחמי מן שמיא כדעביד רבא איכא לבטל הגזירה ומזל שנוול בו כדאמרין בשבת אך יש לדקדק במה שבקש רבא אענותנותא דרבה והא ענוה היא ממדות הטובות כדאמרין פ"ק דע"ז יראת חטא מביא לידי ענוה והוא מביא לידי חסידות ואמרין פרק כל היד דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל ע"י אפוש רחמי שמיא בקש לעזור לבי לידי ענוה כדאמרין הבא לטהר מסייעין לו:

יבמות דף קכב. – ודלמא שד הוה א"ר יהודה אמר רב שראו לו דמות אדם אינהו נמי דמו דחזו ליה בבואה ואינהו נמי אית להו בבואה דחזו ליה בבואה דבבואה ודלמא לדידהו אית להו בבואה דבבואה אמר רבי חנינא אמר לי יונתן שידא בבואה אית להו בבואה דבבואה לית להו. ראה גם גיטין סו. להבין מאי בבואה דבבואה עיין שער הכוונות חג סוכות דרוש ז'.

ממילא גם שפע עשירות שזוכים ע"י שאני אין הכוונה בעיקר לשמח בחלקו ואפילו אם זוכה לממון כיון שהוא אין הוא מופקע מעזות ישות וגאוה.

הקדמה

היסוד הזה שדבר קטן מול העינים מסתיר דבר גדול דיבר עליו רבנו לעיל בתורה קלג לעניין אור הצדיק שהעולם הזה הקטן מסתיר אותו וכאן מדבר על גשמיות האדם בעצמו שמסתיר ממנו את אור השם יתברך. גם עניין סיבת החסרונות של האדם ביאר בכמה מקומות¹ שבעיקר הם מחסרון הדעת. כאן מבאר רבנו קרוב לזה, שהחסרון הוא מחמת ישות ומעשים רעים ומה שלא ממעט כבוד עצמו כראוי, ובאמת שרש הסיבות האלה הם חסרון הדעת, שהוא חסרון החיבור האמיתי להקב"ה שעל ידו זוכים לשפלות וענווה.

כבוד ה'

מה שמבאר כאן שהחסרונות הם ע"י הצל שאדם עושה בישותו ועי"ז מסתיר לעצמו את אור השפע. מבואר שעיקר כוונתו לכבוד ה', שמתגלה על ידו כשנעשה אין. ועוד יותר מזה מבואר בחי' כבוד חכמים ינחלו שהחכם בעצמו מאיר בו כבוד ה' ונראה כוונתו לכבוד אלקים שנתבאר בתחילת תורה ו'. נמצא שכל החסרונות שלו הם מצד הישות, שעל כן יש לו רצון ליותר ממה שיש לו, אבל כשהוא כל כך בטל לה' ית' עד שנעשה אין, ממילא אין לו רצון אחר, וממילא אין לו שום חסרון. ואזי אין מציאות אחרת אלא לכבוד ה' ומתקיים לכבודי בראתיו וכו'. כי אפילו האדם בעצמו נעשה אור של כבוד אלקים, וגם הרואה אותו לא מתפעל ממנו אלא מהכבוד שמים שהוא מקרין.

אמנם לפי מה שמבאר רבנו שהתיקון לזה הוא לבטל לגמרי כל מדה רעה וכל תאוה רעה, ולבדוק עצמו היטב ולהתפלל ולהתבודד על כל אחת עד שיתבטל הרע ויתברר הטוב שבה, עד שהוא איננו כלל מזה העולם, מבואר שהתיקון לזה הוא תשובה שלימה, שנעשה אדם אחר. ואזי הוא מעל המזל, וזוכה גם לבני חיי ומזוני יותר ממה שנקבע לו בהריון. אבל יזהר שהביטול לה' לא יהיה כקדוש מעונה ופנים מיוסרות אלא בשמחה ופנים שוחקות, כי עיקר השפע הוא מהארת פני ה' שהם בחי' פנים שוחקות וכמים הפנים לפנים.

עניין הצל

שרש עניין הצל נראה שהוא בחלל הפנוי, דהיינו המקום שניתן להעלים את אין סוף אור אלוקותו ית', ששם הוא מקומו של עולם, דהיינו מקום ההעלם וההסתרה שע"י יש מציאות לישות זולתו ית'. גם באדם עצמו שנברא בצלמו ובצלם העולם בבחי' אדם עולם קטן, יש בחי' חלל פנוי, בסוד שרש הצל, בחי' ממצע בין רוחניות לגשמיות, שעומד בין החלק אלוקי ורוחו ונפשו, שהן אלוקות, ובין גוף הגשמי, שהוא העושה צל גשמי. והוא סוד הצל, שיש בכל מדרגה, דהיינו צל שמלביש את הנשמה וצל המלביש את הרוח ועוד צל המלביש את הנפש², הוא הנקרא בבואה דבבואה שיש לאדם יותר מלשדים³. שעל כן להם אין גוף כיון שאין להם את הצל הזה.

אבל הצל הזה שבאדם אדרבה נראה שעל ידו יכול החלק אלוקי להאיר בגוף כי הוא ממצע ביניהם. ועי"ז לבטל את הגוף לנשמה.

לעומתו ש-ד כל מציאותו בחי' צל על כבוד ה', ומה שאין לו גוף הוא רק לעניין צל גשמי, אבל צל רוחני של ישות אדרבה ממלא את כולו ולא שייך בו כלל כבוד שמים. כי הצל מהגוף הגשמי לא מסתיר את כבוד ה', רק הישות ועזות הבאה מהגוף כשלא מתגבר לבטל אותה כנ"ל ע"י שמאיר בו את אור הנשמה.

אבל לש-ד אין חלק אלוקי קדוש שצריך להאיר ולזכך את הגוף ע"י צל ממצע, אלא כולו רוחניות של הסתרה וצל על כבוד ה'. וכמבואר שם בכוונות כיון שנברא בלא נוק' (אמא שמאירה שם אהי-ה שעל ידו מתגלה שם הויה) שעל ידה הצל שהוא לבוש לאלוקות וממצע לגוף הגשמי.

ובהושענא רבה מי שנגזר עליו למות מסתלק ממנו הצל הזה הקרוב ביותר לגוף הנקרא בבואה דבבואה, ומי שיש לו עינים זכות יכול לראות בצל שלו מאור הלבנה אם נחסר ממנו הצל הדק הוא הבבואה דבבואה שיש לו לבד מהצל הגשמי, וכמבואר בזהר ויחי עה"פ עד יפוח היום ונסו הצללים של' יום לפני הפטירה מסתלק הצל. וכמבואר בשער המצוות פרשת ויחי, שהם מקיפים ששומרים על האדם מאחיזת השדים וכשמסתלקים לו אין יתרון עליהם והם אוחזים בגוף ע"י ש.

¹ ברוב התורות ביאר שהן מחסרון הדעת עיין תורה כא אות יא ותורה נו אות ו' ותורה רנ. עוד עיין תורה צ' שהם מחמת השבירה. גם עיין תורה לו שחסרון הפרנסה בגלל שוחטים שאינם הגונים.

² עיין שער הפסוקים שיר השירים סימן ב' עה"פ ונסו הצללים. שם הם צל צל וצלם. אבל עיין ספר הלקוטים להארי"ל פרשת בא פרק ז' שם מבאר שיש צלם לכל מדרגת נרנח"י. שבעיבור נכנס הצלם ובלידה הנפש ובבר מצוה רוח, ובגיל עשרים נשמה. נראה הכוונה שעיבור נכנס רק צלם ובלידה צלם דנפש והנפש וכו'.

³ עיין שער הכוונות חג סוכות דרוש ז'.

ולעתיד לבא מלאה הארץ דעה ויזכו כולם לביטול הישות בתכלית והאירה הארץ מכבודו בשלימות. כמ"ש עד יפוח היום ונסו הצללים ויתקיים ולא יכנף עוד מוריק'י¹, דהיינו הכנף מסתיר את אור ה' ית'.

עד כאן ההקדמה

תורה קעב [יז]

כל החסרונות שיש לאדם הן בנים או פרנסה או בריאות, דהיינו בני חיי ומזוני, שהם תלויים במזל (מור"ק כח). ונראה כוונת רבנו כאן לכל מה שנקבע במזלו לצורך מה שבא לתקן בגלגול זה, אם נחסר לו, **הכל הוא מצד האדם עצמו,** אמנם בתשובה ותפלה בכח גדול יתכן² לשנות את המזל לטובה, כי יש בחי' שישראל הם מעל המזל³. (כפי שיתבאר באריכות בהוספות לתורה בסוף עי"ש) וכפי שיתבאר בהמשך העצה של רבנו כאן לבטל כל מדה רעה ותאוה רעה. נמצא שנעשה בעל תשובה גמור ואפשר שזוכה ע"ז להיות מעל המזל. וא"כ אזי אפשר שיזכה שגם חסרונות שנקבעו במזלו יתבטלו. אבל העיקר לזכות לביטול הישות בתכלית עד שנעשה אין ואין לו רצון עצמו רק רצון ה' ית', ולא מרגיש שום חסרון כלל.

כי אור הש"י שופע עליו תמיד, אך האדם ע"י מעשיו הרעים שמתגבר בישותו עושה צל לעצמו דהיינו לנשמתו, שאין מגיע עליו דהיינו על עצמו נשמתו אור הש"י, ולפי מעשיו הרעים, מעט או יותר, **כן נעשה הצל המונע אור הש"י, ומגיע לו החסרון לפי המעשה שעל ידה נעשה הצל.**

(וזה לשונו בשיחות הר"ן סימן קלו)⁴: **אך כשמעמידין דבר גשמי כנגד דבר רוחני עושה צל.** וכפי גשמיות וגדל הדבר שעומד כנגד הדבר כמו כן נעשה צל, כגון כשמעמידין מקל נגד אור השמש עושה צל קטן כפי מדת המקל. אבל כשמעמידין דבר גדול יותר נגד השמש עושה צל גדול ביותר. וכן כשמעמידין בית גדול עושה צל גדול יותר ויותר. והצל הוא הסתרת והעלמת האור כידוע. (עכ"ל שם)

והנה הצל הוא ענין טבעי מדבר גשמי שעומד נגד דבר רוחני י' (היינו דבר"י שהוא דק ממנו) כמו גשם עץ ואבן נגד אור"י הלבנה והחמה עושה צל,

¹ תורה לא אות ט' – ולעתיד יתקיים (ישעיה ל'): "ולא יכנף עוד מוריק' ויהיו עיניך ראות את מוריק'ך", שא"ז יתגלה בחינת פנים. כי עכשיו פני ה' מסתור בדרך הטבע, בהנהגת המזלות, בבחינת (דברים ל"א): "והסתרתני פני מהם והיו לאבל", ועכשיו מראה החמה עמקה מן צלם. וזה בחינת (ישעיה י"ח): "צלצל כנפים", שהכנפים וההסתרה שהנהגתו מכנף ומסתור בהם, וזהו הצל שמשטיר אור החמה. ואין זה אלא מחמת שאור החמה, אין מאיר בשלמותו, ואין זה אלא מראה החמה, מראה דיקא. אבל לעתיד שא"ז יתקיים: "וירחא לכם שמש", שהחמה בתקפה יתגלה, בבחינת עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא חמה מנרתיקה' (יא). אזי יתקיים: "ומרפא בכנפיה" (מלאכי ג'), היינו שלא יכנף עוד מוריק' כנ"ל:

² לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו ועיין שיחות הר"ן את קלו

³ עיין בתורה יד מה שביארנו באריכות את המעשה ברבי אלעזר בן פרדס, מדוע נגזר עליו עניות של קב חרובין משבת לשבת, עי"ש שבגלגול קודם פגם ביד דשם יב"ק ונשאר אותיות קב. וכל מעשיו הטובים ותפילתו לא הועילה לשנות מזלו עי"ש. לעומת זה מבואר בשבת קנו מחלוקת אם יש מזל לישראל או אין מזל לישראל. ובפשוטו לדעת הכל יש אפשרות לשנות את המזל לטובה, אבל עד כמה טורח צריך לזה תלוי בכל אדם וגם בזה יש דעות.

⁴ עיין ביאור דף על הדף על מועד קטן דף כח. בגמ': אמר רבא, חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא.

⁵ בשיחות הר"ן סימן קלו מביא ביאור תורה זו שביאר רבנו לאחד מאנשי"ש. והעתקתי כולו בפנים משולב בתורה, אבל שלא כסדר, וזה לשונו כסדר כפי שהובא בשיחות הר"ן – שייך להתורה מלא כל הארץ כבודו (בלקוטי חלק ראשון סימן קע"ב). שמעתי מאיש אחד מאנשיו ששמע מפיו הקדוש בבאור יותר קצת. והענין, שהאדם צריך לבטל כל מדה ומדה עד שיתבטל לגמרי כאין ואפס. כי בתחלה צריך לבטל מדה זאת עד שתהיה כלא ממש, ואחר כך מדה אחרת עד שתהיה גם כן לא, וכן כל המדות עד שיהיו כולם כלא היו. וכפי מה שמבטלין כל מדה ומדה כן מאיר ומתגלה לו כבוד ה'. כי עקר האור הוא כבודו יתברך כמו שכתוב (יחזקאל מג ב'): "והארץ האירה מכבודו". אך כשמעמידין דבר גשמי כנגד דבר רוחני עושה צל. וכפי גשמיות וגדל הדבר שעומד כנגד הדבר כמו כן נעשה צל, כגון כשמעמידין מקל נגד אור השמש עושה צל קטן כפי מדת המקל. אבל כשמעמידין דבר גדול יותר נגד השמש עושה צל גדול ביותר. וכן כשמעמידין בית גדול עושה צל גדול יותר ויותר. והצל הוא הסתרת והעלמת האור כידוע. ועל כן כפי מה שהאדם משוקע באיזה מדה ותאוה כמו כן עושה צל נגד אור כבודו יתברך וכמו כן נעלם ממנו אורו יתברך, אבל כשמבטל המדות והתאוות, כפי הבטול כן נתבטל הצל, וכמו כן נתגלה אור כבודו יתברך. עד שזוכה שיתבטל הצל לגמרי עד שיהיה הכל לא ואין ואפס. ואז יתגלה כבודו בכל הארץ. כי לא יהיה שום דבר שיסתיר האור ושיעשה צל כנ"ל. וזהו "מלא כל הארץ כבודו". ועל ידי זה נתגלה כבודו בכל הארץ כי אין דבר שיסתיר אור כבודו יתברך ויעשה צל כנוכר לעיל:

² הנרה זו כבר נמצאת בדפוס בסוגרים

³ בתשכ"ט - היינו שהוא (תיבת דבר נחמק)

⁴ בדפוס - אור, ובתקופה - אור אור, ובתולד - אור

וכן ליקוי חמה דהיינו כשהלבנה מסתירה את אור החמה מאיתנו, ונדמה לליקוי חמה/טו, וליקוי לבנה ע"י **צל הארץ** שמסתיר מהלבנה את אור החמה [טז]/יז,

וכן החמה בעצמה נגד מה שלמעלה ממנה דהיינו הגלגלים המניעים אותה, והמלאכים שלמעלה מהם, הוא גשמיית, ועושה צל נגדו, עד שנדמה שיש לה כח מעצמה שעל כן היו הגויים עובדים לחמה.

וע"כ על פי החק הטבעי הנ"ל, גם האדם כפי גשמייתו וכפי מעשיו, כן עושה צל בעצמו שמונע ממנו אור ושפע של הש"י, (וזה לשונו בשיחות הר"ן הנ"ל) ועל כן כפי מה שהאדם משוקע באיזה מדה ותאווה כמו כן עושה צל נגד אור כבודו יתברך וכמו כן נעלם ממנו אורו יתברך (עכ"ל שם) אבל אם האדם מבטל עצמו, דהיינו את מדותיו הרעות, וכל ישותו וכבודו עצמו עד שנעשה בטל בתכלית להקב"ה ואין לו שום רצון אחר מרצון ה' ית', [יח] ואינו כלל מזה העולם, (וזה"ל בשיחות שם) אבל כשמבטל המדות והתאוות, כפי הבטול כן נתבטל הצל, וכמו כן נתגלה אור כבודו יתברך. (וזה"ל שם) והענין, שהאדם צריך לבטל כל מדה ומדה עד שיתבטל לגמרי כאין ואפס, כי בתחלה צריך לבטל מדה זאת עד שתהיה כלא ממש, ואחר כך מדה אחרת עד שתהיה גם כן לא, וכן כל המדות עד שיהיו כולם כלא היו. (וזה"ל שם) עד שזוכה שיתבטל הצל לגמרי עד שיהיה הכל לא ואין ואפס (עכ"ל שם). אזי אינו עושה צל, ומקבל אור הש"י, (וזה"ל שם) ואז יתגלה כבודו בכל הארץ. כי לא יהיה שום דבר שיסתיר האור ושיעשה צל כנ"ל. וזהו "מלא כל הארץ כבודו". ועל ידי זה נתגלה כבודו בכל הארץ כי אין דבר שיסתיר אור כבודו יתברך ויעשה צל כנזכר לעיל (עכ"ל).

ועיקר אור הש"י הוא הכבוד, כי כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו, כמ"ש (ישעיה מג) לכבודי בראתיו וכו'. (וזה"ל בשיחות שם) וכפי מה שמבטלין כל מדה ומדה כן מאיר ומתגלה לו כבוד ה'. כי עקר האור הוא כבודו יתברך כמו שכתוב (יחזקאל מג ב): "והארץ האירה מכבודו". (עכ"ל שם)

כיצד לבטל את המדות עיין תורה נב/טו ביתר ביאור הינו שפתחלה ירבה בתפלות ושיחות בהתבודדות בליקוה בדרך יחידי כנ"ל, עד שיצדק לבטל זה הדבר, דהיינו לבטל מדה ותאווה זאת, ואחר כך ירבה עוד בהתבודדות הנ"ל, עד שיבטל מדה ותאווה אחרת. וכן ינהג זמן רב בהתבודדות, בזמן הנ"ל, ובמקום הנ"ל עד שיבטל הכל.

^{טו} עיין יערות דבש - חלק שני - דרוש יב - וכבר הבינו רבים זה הכוונה בליקוי הוא הניגוד שקורין ליקוי חמה ליקוי לבנה, ולכך צחקו צעירים על דברי חז"ל, שדבר זה טבעי הוא על פי חשבון ויכול אדם לחשוב מהיום עד סוף עולם כמה שנים יהיה בו הליקוי המאורע באיזה יום ובאיזה שעה ובאיזה מקום, ועל המדינות יאמר איזה ירגישו ואיזה לא ירגישו, וא"כ מה זה דיתייחס לחטא ועונש, אך באמת אין זה שם ליקוי, ואם יעמיד אדם דבר בפני נר החוצץ בינו לאורו, וכי הליקוי בנר, הלא הנר מבהיק אורו מבלי חסרון, רק חסרון במקבלים שיש כאן דבר חוצץ. ואף כאן בזמן נגודי הנ"ל, כי השמש והירח הולכין ומאירין מבלי השתנות, רק הלבנה חוצצת בפני חמה, או צל ארץ חוצץ בפני לבנה, ומה זה ליקוי אשר יקרא לו: אך באמת הוא כך, כאשר דרשתי כבר, כי לפעמים נמצא בחמה עצמה כתמים גדולים, כאשר מצאו בזמנים בכלי הבטה, וכתמים אלו אין להם סבה ידועה, ומכל שכן זמן ידוע וחשוב, וכאשר יהיו בה כתמים, אין אורה מבהיק כל כך כמו בלי כתמים, וא"כ זהו ליקוי חמה באמת, כי החמה אפסה אורה, וזהו סיבת עונש, וזהו מאורות לוקין. ובאמת לעבירות שולדו בנו אין אנו מרגישים בו כלום בהעדר קצת אור מהחמה, אבל קדמונים הרגישו למאוד בחסרון אורה ברוב או במעט, כי הוא חשכת אור, וכל כך מיעוט שפעת בבני אדמה בצחצחו ובמתכונתו, וכל פעולתו בתולדה, כמאמר הפילוסוף אדם יולידהו אדם משמש, ולכך עונש גדול במה שקרה כתמים לחמה וקדרות, כי למאוד גברו, וזהו בסיבות חטאים שהזכירו חז"ל, ולפי גודל כבוד עון, כן יקרה הליקוי והקדרות במאורות:

^{טז} י"ע כי ליקוי חמה הוא כל הלכנו ולא הארץ ואלו הטובה לארץ הלכנו הטיט נשמויחה. עיין תורה קלג וספר הברית א' ד' יב

^{יז} ועיין תורה קלג עניין ליקוי חמה ובספר הברית (א ד' יב) המשל של מטבע כנגד ההר.

^{יח} עיין תורה נב ד"ה אך לזכות לזה

^{טו} תורה נב - אך לזכות לזה להפלת בשרשו, דהיינו לחזור ולהפלת באחדות השם יתברך, שהוא מתייב המציאות. זה אי אפשר לזכות, כי אם על ידי בטול. שיבטל עצמו לגמרי, עד שיהיה נכלל באחדותו יתברך: ואי אפשר לבוא לידי בטול, כי אם על ידי התבודדות. כי על ידי שמתבודד ומפרש שיתחו בינו לבין קונו, על ידי זה הוא זוכה לבטל כל התאוות והמדות רעות, עד שזוכה לבטל כל גשמייתו, ולהפלת בשרשו: אף עקר ההתבודדות הוא בליקוה, בעת שהעולם פנוי מטרדת העולם הזה. כי ביום, על ידי שרודפין העולם אחר העולם הזה, הוא מבטל ומבלבל את האדם מלהתדבק ולהפלת בהשם יתברך. ואפלו אם הוא בעצמו אינו טרוד, אף על פי כן מאחר שהעולם טרודים אז, ורודפים אז אחר הבלי העולם הזה, על ידי זה קשה אז לבוא לידי בטול: וגם צריכין שיהיה ההתבודדות במקום מיוחד, דהיינו חוץ מהעיר בדרך יחידי, במקום שאין הולכים שם בני אדם. כי במקום שהולכים שם בני אדם ביום, הרודפים אחר העולם הזה, אף על פי שפעת אינם הולכים שם, הוא מבלבל גם כן ההתבודדות, ואינו יכול להתבטל ולהפלת בו יתברך. על כן צריך שילך לבדו בליקוה, בדרך יחידי, במקום שאין שם אדם. ושם ילך ויתבודד, ויפנה לבו ודעתו מכל עסקי עולם הזה, ויבטל הכל, עד שיצדק לבחינת בטול באמת. הינו שפתחלה ירבה בתפלות ושיחות בהתבודדות בליקוה בדרך יחידי כנ"ל, עד שיצדק לבטל זה הדבר, דהיינו לבטל מדה ותאווה זאת. ואחר כך ירבה עוד בהתבודדות הנ"ל, עד שיבטל מדה ותאווה אחרת. וכן ינהג זמן רב בהתבודדות, בזמן הנ"ל, ובמקום הנ"ל עד שיבטל הכל. ואחר כך יעדין נשאר ממנו איזה דבר וכו', ואחר כך מבטלין גם זה, עד שלא נשאר ממנו כלום: ופרוש כי יכול להיות אחר שפוטל כל התאוות ומדות רעות, עדין נשאר ממנו כלום. דהיינו שעדין לא בטל לגמרי הגאות והגסות, עד שנחשב בעיניו לאיזה דבר. ועל כן צריכין להתנגע ולהרבות בהתבודדות הנ"ל, עד שלא ישאר ממנו כלום, שיהיה בבחינת מדה באמת, עד שיצדק לבחינת בטול באמת:

ואחר כך עדין נשאָר מִמֶּנּוּ אִיזָה דְּבָר וְכוּ', וְאַחַר כֵּן מִבְּטָלִין גַּם זֶה, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר מִמֶּנּוּ כְּלוּם. עכ"ל שם. וכשהוא כלום אין לו שום רצון אחר מרצון ה' ממילא אין לו שום חסרון, וכל רצונו ומהותו רק לגלות כבוד ה' ומלכותו ע"י עשיית רצונו דהיינו כבודו.

זוה רמוז בפסוק מלא כל הארץ כבודו [כ"א], היינו אם הוא מלא כל הארץ ויבן, שאינו כלל מזה העולם, אזי מקבל/כ"ב] אור הש"י שהוא הכבוד : כי הכלל שכבוד ה' מתגלה רק עד כמה שהאדם לא חולק/כ"ד] לעצמו כבוד, ואזי זוכה לכבוד אלקים כמבואר בתורה ו'כ"ד] ע"י שיהיה ממעט בכבוד עצמו מרבה בכבוד המקום. וכמו שאמר בתורה יא'כ"ב] שיראה שיהיה כבודו לאין נגד כבוד ה'. ומבאר רבנו שזה רמוז בפסוק מלא כל הארץ כבודו, שפשוטו של מקרא שכבוד ה' ממלא את כל העולם, ובו גם רמוז כיצד זוכים שיאיר עלי כל הכבוד הזה, ע"י שאני מלא כל הארץ דהיינו שאני לא חולק לעצמי מכבודו ית', אלא מבטל מעצמי את הישות הגאוה והארציות העושה עלי צל ומסתירה ממני את כבודו ית'.

זוה רמוז גם בפסוק (משלי ג')/כ"ו] כבוד חכמים ינחלו, כי החכמה מאין תמצא (איוב כח), רוצה לומר שמי שהוא אין, בו תמצא החכמה, (כי חכמה היא בחי' כח מה, מה כוחי/כ"ח], ואזי הוא נוחל כבוד. וע"כ

² * ישעיהו ו'

כ"א ישעיה פרק ו' (ב) שָׂרְפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לֹו שֵׁשׁ כְּנָפִים שֵׁשׁ כְּנָפִים לְאֶחָד בְּשָׂתִים יְכֹסֶה פָּנָיו וּבְשָׂתִים יְכֹסֶה רַגְלָיו וּבְשָׂתִים יַעֲוֹפֶה: (ג) וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְיָדוּ צְבָאוֹת מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

²² דהיינו עד כמה שאני לא ממלא את הארץ כן הקב"ה אור כבודו ממלא אותה

כ"ג מקבל אור ה' - נראה שזה החדוש כאן שהוא בעצמו מקבל אור כבוד ה' דהיינו שזוכה לכבוד אלקים ולא כמבואר בשיחה קלו הנ"ל שעל ידו רק מתגלה כבוד ה' משמע במקום אחר ולא בו בעצמו.

כ"ד חולק עצמו כבוד - כי כל הלוקח כבוד הוא חולק לעצמו חלק מהכבוד המגיע לה' ית'.

כ"ה תורה ו' אות א' - אָבֵל מִי שְׁבוּרָח מִן הַכְּבוֹד, שִׁמְמַעַט כְּבוֹדוֹ עֲצָמוֹ וּמְרַבֵּה בְּכָבוֹד הַמְּקוֹם, אֲזִי הוּא זוֹכֵה לְכָבוֹד אֱלֹהִים. [בו] וְאִי אֶפְשָׁר לִזְכוּת לְכָבוֹד הַזֶּה, אֲלֵא עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה. וְעַקֵּר הַתְּשׁוּבָה כְּשִׁיִּשְׁמַע בְּזִיּוֹנוֹ, יָדָם וְיִשְׁתַּק, כִּי לִית כְּבוֹד בְּלֵא כִּ"ף (ב). וְהַכִּ"ף הוּא כְּתֵר (ג). בְּחִינַת אֱהִיָּה, בְּחִינַת תְּשׁוּבָה: וְתַקִּין לָזֶה, שִׁיִּתְּפֹךְ דָּם לָדָם, שִׁיִּהְיֶה מִן הַשּׁוֹמְעִים חֲרַפְתָּם וְאִינָם מְשִׁיבִים, וְלֹא יִדְקַק עַל בְּזִיּוֹן כְּבוֹדוֹ. וְכִשְׁמַקִּים דָּם לָהּ, אִזּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִפִּיל לֹו חֲלָלִים חֲלָלִים, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (תְּהִלִּים ל"ז): "דָּוָם לָהּ וְהִתְחַלְלַל לֹו וְהוּא יִפִּיל לָהּ חֲלָלִים", (כְּמוֹ שְׂדֵרְשׁוֹ רְבוּתֵינָה, וְזָכוּנָם לְבִרְכָה, גִּטִּין ז.). הִינֵנו: "וְלִבִּי חָלַל בְּקֶרֶב בִּי" (תְּהִלִּים ק"ט), הִינֵנו עַל יְדֵי זֶה נִתְמַעַט הַדָּם שֶׁבְּחֲלָל הַשְּׂמָאֵלִי, וְזֶה בְּחִינַת זְבִיחַת הַיֵּצֶר הָרָע, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֵה לְכָבוֹד אֱלֹקֵי, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (שָׁם ג): "זָבַח תִּזְדָּה יִכְבְּדֵנִי", וְדֵרְשׁוֹ חֲכָמֵינוּ, וְזָכוּנָם לְבִרְכָה (סְנֵהֲרִין מג): עַל זְבִיחַת הַיֵּצֶר הָרָע:

כ"ו תורה יא אות ובו] אף לדבור שְׂאִיר לוֹ אִי אֶפְשָׁר לְזָכוּת, כִּי אִם עַל יְדֵי כְבוֹד, הִינֵנו שְׂרִירָה שִׁיִּהְיֶה כְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּשִׁלְמוֹת, שִׁיִּהְיֶה כְבוֹדוֹ לְאִין נִגְדַּ כְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הִינֵנו עַל יְדֵי עֲנֻה וְקִטְנוּת. כִּי עַקֵּר בְּחִינַת הַדְּבוּר הוּא מְכָבוֹד, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (תְּהִלִּים כ"ד): "מִי הוּא זֶה מִלְּךָ הַכְּבוֹד", הִינֵנו מְלָכוּת פֶּה (ג):

כ"ז משלי פרק ג' (לה) כבוד חכמים ינחלו וְכִסְיִלִים מְרִים קְלוֹן:

מלבי"ם (לה) כבוד חכמים ינחלו - החכמים הם הנוהגים בחקי החכמה ינחלו כבוד, כי כבוד הנפש מאיר במ להתרומם מן הקלון שהיא התאוה שהיא פחיתת הנפש ובזיונה, והכבוד הזה יהיה להם לנחלה עולמית כמו שהנפש היא נצחית

כ"ח נמצא שלזכות להיות אין צריך חכמה וע"י חכמה זוכה לאין. כי חכמה נקראת רחוק בתורה לה ופג, כמ"ש "אמרת א חכמה והיא רחוקה ממני" ופירש רבינו שהכוונה שזו עיקר החכמה לתפוס שהיא רחוקה ממני, דהיינו שעיקר מעלת החכמה היא לא מה שאני משיג אלוקות, אלא מה שאני תופס את רוממות האלוקות שהיא א"ס כלפי ההשגה שלי.

נמצא כלל החכמה היא השפלות, שנובעת מהשגת גדולת הש"י, נמצא שקודמת השגת רוממות הש"י לשפלות. אלא שצ"ע כי בלא שפלות אין ישיג רוממות הש"י. נמצא צריך תחילה להקדים שפלות ואח"כ להקדים רוממות הש"י, ושוב שפלות ושוב רוממותו ית'. וראיתי בעלון עלים לתרופה (בעלז גליון תת"ח) בשם תשואות חן ליקוטים שנחלקו בזה האחים זושא ואליםלך מה קודם? ושאלו את המגיד, יש בזה שתי גרסאות אחת שאמר שניהם טובים אבל להקדים שפלות משובח. אבל שם גליון תתסא מדור עלי הגיון כתב בשם הפלא יועץ להרבי מהארנאסטייפל (שבועות) להפך שהמגיד אמר שמגדולת הבורא יבוא לשפלות, ושכן כתב בוורה חי לקמרנא רב (ח"א דף ח: וכן משמע ברמב"ם יסודי תורה ב' ב') וכן כתב הרמ"א (או"ח צח א') יחשוב ברוממות הבורא ובשפלות האדם.

ולפי הנ"ל מובן כי באמת השפלות הקדמה לרוממות והרוממות הקדמה לשפלות. דהיינו ששתיהן אמת כי האומר שעונה קודמת מדבר מצד כבוד הש"י כנ"ל, והאומר שהשגת רוממות הש"י קודמת מדבר מצד קניין מדת השפלות ובאמת א"א לקנין השפלות בלא שתחילה יהיה כבוד הש"י שלם, לכן צריך להתחיל מהשפלות אלא שזו רק הקדמה להשגת רוממותו ית' שעל ידה יזכה לעונה.

ועיין ריש תורה ו' שצריך למעט כבוד עצמו ולהרבות כבוד המקום. ועיין תורה יא אות ב' שכדי שיהיה כבוד ה' בשלימות צריך שיהיה כבוד עצמו לאין כנגד כבוד הש"י.

עוד עיין בזה בחיי מוהר"ן סימן רסט שרבונו אָמַר אָנִי עֲנוּ מִכָּל הַמְּפָרְסָמִים, כִּי כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ עֲבוּדָתוֹ וְאִנִּי עֲנוּ הִינֵנו כִּי אִינָם נְחָשִׁים אֲצִלִּי כָּלֵל, כִּי מִדַּת עֲנֻה הִיא לְבָלִי לְהַחְזִיק עֲצָמוֹ לְשׁוֹם דְּבָר וְלִהְיוֹת בְּעִינָיו אִין וְאִפְסֵי, וּמֵאַחַר שֶׁאִינָם נְחָשִׁים אֲצִלִּי כָּלֵל נִמְצָא שֶׁאִנִּי עֲנוּ שְׁלָקָם. וְכוּ' עי"ש. **ועי"ש מה שאמר המעתיק נראה לענייני דעתי,** דרצונו לומר כי השיג כל כך בגדלת הבורא יתְבָרַךְ עַד אֲשֶׁר הָעֲבוּדָה שֶׁל כָּל אָדָם הִיָּה אֲצִלוֹ בְּחִינַת אִין וְאִפְסֵי נִגְדַּ גְדֻלְתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְהוּא בְּעֲצָמוֹ אָף עַל פִּי שְׁהִיָּה רִבֵּן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי הִשִּׁיג יוֹתֵר מִכָּלֵם, אָף עַל פִּי כֵן הִיָּה מְחִזִּיק אֶת עֲצָמוֹ לְאִין וְאִפְסֵי יוֹתֵר מִכָּלֵם. כִּי דִּיקָא עַל יְדֵי שְׁהִיָּה הַשְּׂגָתוֹ גְּבוּהָה כָּל כְּפָה, עַל יְדֵי זֶה הִשִּׁיג שְׂכָפִי מִדְּרָגָתוֹ וְהִשְׁגָתוֹ אִין עֲבוּדָתוֹ נְחָשְׁבַת כְּלוּם בְּיוֹתֵר נִגְדַּ גְדֻלְתוֹ יִתְבָּרַךְ וְקָל לְהִבִּין:

החכמים שהם אין זוכים לכבוד אלקים, ע"י שאינם עושים צל להפסיק, כי אין להם שום גשמיות כנ"ל ועל כן על ידם מתגלה כבוד ה', דהיינו גם בעצמם, דהיינו שהרואה אותם רואה כבוד שמים דהיינו כבוד אלקים/כ"ט:

וכשהש"י מראה פנים שוחקות ל חיים וטובה לעולם, ולהיפך להיפך ח"ו. כי באור פניו משגיח ומשפיע הקב"ה, למלכות, וזו עבודתו להעלות למלכות מעשים טובים, בעיקר תיקון המדות כנ"ל, עד שנעשה אין ממש, ואזי היא מתקשטת לפניו ית' בלבושי מלכות ישראל ממליכים רק את השם ית' בביטול גמור, ומעוררת רצון ופנים שוחקות של הקב"ה, לכנסת ישראל שהם המלכות. אבל אם ח"ו אין לה מעשים טובים להעלות כי ישראל הם ישות וגאווה ועבודה זרה אזי ח"ו להפך.

וכן הצדיק כשמראה פנים שוחקות, הוא טוב, וכן להיפך. כי ע"י הצדיק מנהיג הקב"ה את עולמו. שע"י שהצדיק הוא מרכבתו של מקום/כ"א מתלבש בו בבחי' זעיר אנפין ונעשה הצדיק בעלה דמטרוניתא/כ"ב שמשפיע לה כל טוב בהארת פניו. /כ"ג

וזו רמוז בפסוק בפרשת נצבים [כ"ד/כ"ה] ראה נתתי לפניכם היום את החיים ואת הטוב את המות וכו'. היינו ראה נתתי לפניכם שלכם היום את החיים והטוב וכו', ע"י שנתתי פני השוחקות בפנים שלכם : ונראה שרוצה לומר על כן רָאָה להראות לי פנים שוחקות, כי (משלי כז/כ"ו) כמים הפנים לפנים, וכתוב ה' צלך/כ"ו וכתוב/כ"ח עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ורצון כבן, ולא מאונס כעבד זועף, וגם לא כקדוש מעונה, אלא באותם פנים שאתה רוצה שהקב"ה יראה לך.

עד כאן ביאור חברותא לתורה קעב

רבנו מבאר כאן שאור ה', הוא אור פניו ית' והשגחתו על האדם, ממנו שופע כל מה שחסר לאדם כדי לעבוד אותו ית'. וכיון שכמעט אין היום נשמות חדשות אלא כולם כבר יש להם קופת שרצים מגלגולים קודמים, על כן כבר בהריון קובע הקב"ה איזה חסרונות יהיו להם ואיזה שפע יהיה להם בדיוק כפי הצורך לתקן מה שבאו לתקן בגלגול הזה. והכל נקבע מראש: חכם או טפש עשיר או עני גבור או חלש אמיץ או פחדן יפה או מכוער, שלם או בעל מום, וכן כמה בנים וכמה פרנסה יהיה לו. הכל בחשבון מדוייק של הקב"ה בעצמו. כמבואר בנדה טז/כ"ט, חוץ מיראת שמים, וכלול בזה גם דעת וענווה, כמבואר בירושלמי/כ"ו יראת עונש מביאה לענוה שמביאה ליראת הרוממות. ובתורה קצו מבאר שבענווה כלול חכמה.

כ"ט ראה האריכות בזה בתורה ו'

כ' בתפסא- שוחקית (נראה שהו' נחוק ושאר נקודה)

כ"א פרש"י בראשית יז כב.

כ"ב **שער הגלגולים הקדמה יח -** גם דע, כי יש אדם שיוכל להשיג עד נפש מעולם האצילות, והוא ממלכות דאצילות. וכן יותר למעלה מכל בחי' אצילות. ודע, כי אם יזכה האדם להיות בו רוח מן היסוד דאצילות, יהיה נקרא איש האלהים, בעלה דמטרוניתא, ועליו נאמר צדיק מושל יראת אלהים.

ועיין תורה חיים על ב"ב עד. שצדיק מושל שאמרו שהוא בעלה דמטרוניתא הפירוש שהקב"ה מקטין עצמו כל כך לפניו עד שכל נדר שנודר הוא על דעת הצדיק כמו נדר אשה שנודרת על דעת בעלה ועל כן הצדיק יכול להפר גזרות רעות אפילו גזרה שיש עליה שבועה, כבעל לאשתו.

כ"ג **עיין באדרא רבה פרשת נשא דף קלה:** כשאריך מביט בזעיר אזי זעיר מתמלא רחמים על המלכות והעולם עי"ש במתוק מדבש

כ"ד דברים ל' טו לשון הפסוק - נתתי לפניך. והיינו שינה (זו טעמת נפולס כמס ספיים עיין פני הארץ נכנסים גי' וערכו נחל עיין לריה ופלא מים חיים בנלשית פ"א דיה הדי לפניך)

כ"ה **דברים פרק ל (טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע:**

כ"ו **משלי פרק כז (יט) כמים הפנים לפניך כן לב האדם לאדם:** פרש"י (יט) כמים - הללו הפנים שאתה מראה לתוכן הן מראות לך. כן לב האדם לאדם - חברו לפי מה שאדם יודע שחבירו אוהבו כן הוא מראה לו פנים:

כ"ז **השל"ה הקדוש בספרו שני לוחות הברית -** תולדות אדם - השער הגדול אות (שו) ובמדרש (ספר והזהיר משפטים מג.) : אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמר להם לישראל פי שמי אהיה אשר אהיה (שמות ג, יד), מהו אהיה אשר אהיה, בשם שאהיה הנה עמי, כך אני הנה עמך. וכן אמר דוד (תהלים קכא, ה) 'ה' צלף על יד ימינך/ מהו 'ה' צלף/ בצלף. מה צלף אם אתה משהק לו הוא משהק לך, ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים ועומות או מספרות, אף הוא נוהן לך כך, אף הקדוש ברוך הוא צלף, בשם שאהיה הנה עמו, כך הוא הנה עמך, עד כאן.

כ"ח **דברים פרק כח (מו) תחת אשר לא עבדת את ידוד אלהיך בשמחה ובטוב ללב מרב כל:**

כ"ט **ראה גם חסד לאברהם ד' יא.**

כ"מ **איתא בע"ז כ: ברייתא דרבי פנחס בן יאיר שענוה מביאה לידי יראה וכן מבואר בתורה יד שע"י לימוד תורה בשפלות זוכה ליראה.** ברייתא הנ"ל נמצאת גם בירושלמי שבת פ"א סוף ה"ג ומביא ראייה לזה מהפסוק עקב ענוה יראת ה' והוסיף שם שמה שעשת חכמה

גם נשמה חדשה נבע כל הנ"ל בהריון לפי מה שבאה לתקן בעולם לפי תפקידה היכן שנמצאת בקומת האדם של כל הנשמות. אלא שאולי יותר קל לשנות זאת כיון שעדיין לא קלקלה שצריכה תיקון מסויים. ויש לעיין בזה.

וכשמאיר אור פני ה' והשגחתו, דהיינו שמתגלה כבודו בארץ, כמ"ש "והארץ האירה מכבודו", אזי לא חסר כלום לאדם" מה שצריך לו באמת. אבל האדם במעשיו הרעים עושה צל ומסתיר מעצמו את השפע הנשפע מאור פני ה' וכבודו. ונראה לבאר במילים אחרות כי פני ה' והשגחתו הם טובה נפלאה לאדם שעושה רצון ה' אבל אם ח"ו עושה איזה מעשה רע נגד רצונו ית' אזי הוא כחוטא בבית המלך על כן מי שעלול לחטא דהיינו לפנות ממנו ית' בכוונתו, אזי גם הקב"ה פונה ממנו, כדי שלא יהיה נידון כחוטא בבית המלך, והוא חסד נפלא עם האדם, אבל הוא גם חסרון גדול, כי נחסר לאדם השפע השלם הנשפע דייקא ע"י אור פניו ית', ואזי במצב כזה של אחור באחור לא נשפע לאדם אלא שפע מועט ההכרחי לקיומו, ולא כל מה שנצרך לו לעבודתו השלימה. וכל שכן לא יותר מזה כמו שזוכה מי נעשה אין שכיון שאין לו מציאות כלל הוא מעל המזל.

*

שייך למה שהקשינו בין שיש מזל לישראל ובין שאין מזל לישראל, איך יתכן שמעשיו הרעים של אדם יבטלו את מזלו הטוב? דבשלמא מעשיו הטובים אולי בכוחם לבטל מזלו הרע, אבל מעשיו הרעים האם יכולים לבטל מזלו הטוב?

ותחילה יש להבין אם בכלל יש מזל או אין מזל לישראל

ועיין מה שכתב בביאור דף על הדף על מועד קטן דף כח. בגמ' אמר רבא, חיי בני ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא.

הנה בגמ' שבת (קנ"ו ע"א) נחלקו אמוראים: "אימתר, רבי חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל, רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל. ואזרדא רבי יוחנן לטעמיה, דא"ר יוחנן מנין שאין מזל לישראל, שנאמר (ירמיה י, ב) 'כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה', הם יחתו ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל דאמר רב יהודה אמר רב מנין שאין מזל לישראל שנאמר (בראשית טו, ה) ויוצא אותו החוצה, אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע בן ביתי יורש אותי, אמר לו לאו, כי אם אשר יצא ממעיקי, אמר לפניו רבש"ע נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן, אמר ליה צא מאיצטגנינות שלך שאין מזל לישראל" (וכ"ה גם במסכת נדרים לב, א). ומבואר בהמשך סוגית הגמרא שם ראיות נוספות שאין מזל לישראל. ומפרש רש"י שם את דברי רבי חנינא: "מזל מחכים – לפי המזל היא החכמה, כדאמר דבחמה נהיר וחסים, ויש מזל לישראל שאין תפילה וצדקה משנה את המזל". ובדברי רבי יוחנן, מפרש רש"י: "אין מזל לישראל – דעל ידי תפילה וזכות משתנה מזלו לטובה". מאידך, מבואר בדברי חז"ל במקומות אחרים, שהמזל כן קובע לישראל, כדברי הגמרא כאן: חיי בני ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא וכו"ל.

יתירה מזו, כתבו התוספות במסכת קידושין (פב, א ד"ה אלא) על דברי המשנה: "ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו" – "פירוש לפי מזלו, דבני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא".

ואם כן לכאורה יש כאן סתירה בדברי חז"ל, מחד גיסא יש "מזל" הקובע ומשפיע על חיינו, מאידך גיסא "אין מזל לישראל".

ובעצם בדברי התוספות במסכת מועד קטן (כח, א ד"ה אלא) כבר התייחסו לשאלה באומרים: "דלפעמים משתנה על ידי מזל כי הנהו דהתם, ופעמים שאין משתנה". ובמסכת שבת (קנו, א ד"ה אין מזל) פירשו יותר את הדברים: "מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה, אבל פעמים שאין המזל משתנה". כלומר, במקרה של "זכות גדול" יכול המזל להשתנות. והדברים צריכים ביאור – מתי המזל משפיע ומתי למזל אין כח להשפיע, ומהו הגורם להשפעת המזל.

וכתב בזה רבי צבי רייזמן שליט"א בספרו רץ כצבי (ח"א ע' תקמח והלאה) ביאור נחמד ונביא מדבריו, הנה הילקוט ראובני (פרשת עקב דף ב) הקשה, כיצד אומר רבא "בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא", והרי הבטיחה התורה (דברים ז, יג) "ואהבך וברכך וברך פרי בטןך ובפרי אדמתך דגנך תירושך ויצהרך שגר אלפך ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך", וז"ל: "רבים שאלו, בכאן הבטיחה התורה בבני חיי ומוזני בשכר מצוות, דכתיב ואכלת פרי בטןך ופרי אדמתך וגו' והסיר ה' ממך כל חולי, והאיך אמר רבא בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא".

ובדבריו שם השיב על שאלה זו בכמה אופנים: "וי"מ כאן ביחיד כאן בצבור, כמ"ש (דברים ד, ז) 'כה' אלקינו בכל קראנו אליו. וא"ת והא חזקיה יחיד הוא וכתוב (מלכים ב, כ, ו) והוספתי על ימך חמש עשרה שנה. שאני מלך דכצבור דמי (ע"ע בזה בגמרא יבמות נ, א). ויש מתרצים, כאן בארץ ישראל וכאן בחוץ לארץ, וכן דעת הרמב"ם ז"ל".

ויישוב הסתירה וקושיית הילקוט הראובני הוא: בזכות התורה, לימודה וקיום מצוותיה, מתעלים ישראל מעל המזל.

ומפורש בן בדברי הוזה"ק ברעיא מהימנא (פרשת פנחס רטו, ב) כתב בהקשר לדברי הגמרא בשבת ובנדרים, שהקב"ה אמר לאברהם אבינו – צא מאצטגנינות שלך, "שכל בריות העולם קודם שניתנה תורה לישראל היו תלויים במזל ואפילו בנים חיים ומוזני. אבל אחר שניתנה תורה לישראל הוציאם מן החיוב של כוכבים ומזלות. וזאת למונו מאברהם, משום שבניו היו עתידים לקבל את ה' מאברהם שהיא חמשה חומשי תורה – משום זה כל העוסק בתורה בטל ממנו החיוב של כוכבים ומזלות". וז"ל הוזה"ק: "כל בריין דעלמא קודם דאתייהבת אורייתא לישראל הוו תליין במזלא, ואפילו בני חיי ומוזני, אבל בתר דאתייהבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דככביא ומזליו, דא אוליפנא מאברהם, בגין דהוו עתידין בניו לקבלא ה' מאברהם דאיהי חמשה חומשי תורה – ובגין דא כל המשתדל באורייתא בטיל מניה חיובא דככביא ומזליו".

יסוד זה פשוט גם בדברי המהרש"א (קידושין פב, א על תוד"ה אלא) שעל ידי השתדלות בתפילה ובזכויות אפשר לשנות הגזירה. המהרש"א מבאר את דברי המשנה (קידושין) "ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו", על פי הגמרא (שם ע, ב) "מה יעשה אדם ויתעשר, אמר להם ירבה בחכמה וישא ויתן באמונה, אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו". ומבאר המהרש"א "כי בהשתדלות ועסק גדול על ידי סיוע דשמיא בתפילה ובזכויות אפשר לשנות הגזירה – וכן הוא הענין בעושר ובבנים שאפשר לשנות הגזירה בהשתדלות עם סייעתא דשמיא".

ויסוד דברים אלו – שיהודי בתפילותיו ובבקשותיו יכול לשנות את מזלו ואת גור דינו ולהפכו לטובה, כבר מפורש במסכת ראש השנה (טז, ב) "אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה, וי"א אף שינוי מקום". וכן בדברי הירושלמי (שבת פרק ו הלכה ט) "אמר ליה שאני אתרן [–] תשנה את מקום מגורך], פעמים שינוי השם גורם פעמים שינוי המקום גורם".

עוד ניתן למצוא סימוכין לכך במסכת שבת (קנא, ב) "תניא רבי אלעזר הקפר אומר, לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם הוא לא בא, בא בנו, ואם בנו לא בא, בן בנו בא". ופירש"י: "שלא יבוא לידי עניות, דדבר המזומן הוא לבוא, או עליו או על בנו או בן בנו". ובמסכת עירובין (מא, ב) – "שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, אלו הן, עובדי כוכבים ורוח רעה ודקדוקי עניות, למאי נפקא מינה – למיבעי רחמי ולבקש רחמים, להתפלל [–] ובמסכת בבא קמא (פ, ב) – "ודלת הנעלת לא במהרה תפתח", וברש"י: "ודלת הנעלת על האדם – מהיות מצליח, לא במהרה תפתח – ונפקא מינה לאפשי רחמים ולהרבות ברחמים)".

בהגהות בן אריה (במסכת מועד קטן שם) הביא בשם ביאור הגר"א דמה שאמר "באן במזלא", אין הכוונה על הכוכבים, רק שהנהגת השם העליונה על פי י"ג מדות של רחמים נוצר חסד וכו', זהו הנקרא מזל. ובמקום אחר ביאר הגר"א "דגם מזלו הוא על פי זכותו שמקודם".

גם ה"אבן עזרא בפירושו לפסוק "הראיני את כבודך" (שמות לג, כא) פירש כיסוד הדברים המבואר, וז"ל בתוך דבריו: "זהו שאמרו חכמינו ז"ל אין מזל לישראל, כל זמן שהם שומרי התורה, ואם לא ישמרוה ישלוט בהם המזל כאשר הוא מנוסה, כי כל מחברת ומזל דלי במערכת רעה, הנה יבוא רעה לשונאי ישראל, והיודעים חכמת המזלות יודו כן. והנה היתה במערכת השמים במחברת, שיעמדו בגלות מצרים עוד שנים רבות, ובעבור שצעקו אל השם ושבו אליו הושיעם השם. וכאשר יקרה לכלל, כן יקרה ליחיד, על כן שומר תורה אשרה". וכונתו בדבריו היא, שכל עוד עם ישראל שומר את התורה והמצוות, מתעלים הם מעל המזל, ולמרות שלפי המזל נגזר עליהם עונש ח"ו, משמים מסובבים את המזל בצורה מיוחדת, שהעונש לא פגע בעם ישראל – בשומרי תורה.

ואף המהר"ל (חידושי אגדות על מסכת שבת קנו, א) כתב: "ואין מזל לישראל, פירוש, שאפשר להכריע את המזל על ידי מצוות, אף שאינו מתפלל כלל, רק מעצמו נהפך על ידי מצוות, דעל ידי תפילה דבר פשוט דמועיל, שהוא יתברך יעשה מה שירצה בשמים ובארץ. אבל כך אמר שאין מזל לישראל, דהיינו, לכלל ישראל אין מזל שישלוט המזל עליהם, ואף ליחיד אם עושה מצוה, דבר זה שקול, כלל ישראל מצד עצמם יש להם מדריגה עליונה נבדלת, וכמו היחיד כאשר עושה מצוה אלקית נבדל, דבר זה הוא על המזל (פירושו כמו "מעל המזל), ואין הפירוש שלא ישלוט המזל עליהם כלל, כי הכל לפי מה שהוא, כי אם המזל כנגד ישראל, מאוד צריכים ישראל זכות גדול להכריע את המזל, כמו במצרים שהיה מורה המזל רעה, כמו שאמר ראו כי רעה נגד פניכם, והשי"ת הפך אותו לטוב בשביל זכות אבות, מ"מ אין מזל לישראל שיהיה שולט לגמרי עליהם, דבר זה אינו, וזה משמעות אין מזל לישראל שיהיו לגמרי תחת המזל כמו שהם שאר האומות".

ובהמשך דבריו מבאר המהר"ל את ההבדל שבין ישראל לאומות העולם: "ואין להקשות, דאם כן לא שייך בזה לומר אין מזל לישראל, דתליא במצוות ובמעשים טובים, כי דבר זה לא יקשה, דחסידי אומות עולם אין להם מדריגה זאת, דלעולם המזל שולט בהם, אבל ישראל מצד עצם מעלתן אין המזל שולט בהם, והשי"ת שומר אותם מן המזל הרי אשר הוא מזיק להם. אבל אם אין ישראל במדריגתם אשר ראוי להם, החטא מקטרג, לכך שולט המזל בהם, והכל לפי הוראות הגזירה ולפי מה שהוא האדם, אבל מצד מעלת ישראל, אשר ראוי להם מצד מעלתן מגיעים על המזלות, כאשר אין החטא מקטרג, והשי"ת מנהיג אותם בהנהגה שאין מזל מריע לישראל כלל".

ומתבאר בדבריו שיחודיות עם ישראל היא, שאין המזל שולט בהם בגלל קיום התורה ושמירת המצוות, ורק כאשר החטא מקטרג, או כאשר לא מקיימים תורה ומצוות, אזי נמצאים תחת שליטת המזל.

אמנם, גם כאשר האדם חטא, וכעת הוא נמצא תחת שליטת המזל, יש בידו אפשרות לצאת ולהתעלות מעל המזל – על ידי גילוי חדש, התשובה.

ומצאנו דברים מפורשים במש"כ הזהר חדש (יתרו לב, ג) שדברי חו"ל ש"אין מזל לישראל", מתקיימים אך ורק כאשר האדם הולך בדרך התורה, וכאשר הוא סר מדרך התורה, רק באם יחזור בתשובה, יעלהו הקדוש ברוך הוא מעל המזל, ואם לא הרי הוא חוזר להיות תחת שליטת המזל. וז"ל הוזה"ק: "אם חזר בתשובתא, אף על גב דאיהו בזנב טלה או שור (שהם מזלות לא טובים), בכל מזל ומזל קב"ה אוסיף ביה רוחא יתירא דמלאכין, וסליק מזנבא למהוי בינוני. וזה יתיר למיהדר בתשובתא במחשבתיה, קב"ה יהיב ליה נשמתא מכורסייא, וסליק למהוי רישא בריש כל כוכב ומזל. ובגין דא אין מזל לישראל. ואף על גב דאתיליד בריש שעתא וקלקל עובדוי, קב"ה נחית ליה מרישא לגופא, למהוי בינוני. ואי מקלקל יתיר בעובדוי, נחית ליה לסופא דכל מזל ומזל, והאי איהו תלוי במזל, ומזל רכיב עליה ושליט עליה. אבל בזמנא דנשמתיה שליט ורכיב על מזלא, מזלא איהו טפילא לרכיב עליו".

ומפורש בדבריו שה"תשובה" מהווה גורם מכריע לכך ש"אין מזל לישראל". וגם כאשר האדם חוטא, הרי הוא שוב תחת שליטת המזל, ורק התשובה מועילה להוציאו מהשפעת המזל.

והדברים מתבארים ומוטעמים על פי דברי הגמרא (פסחים נד, א; נדרים לט, ב) שהתשובה היא אחד מהדברים שנבראו לפני בריאת העולם, וכפי שנאמר בספר תהלים (צ, ב – ג) "בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל וגו', תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם". והיינו בגלל שהתשובה היא למעלה מהטבע, ולכן נברא לפני שכונן הקדוש ברוך הוא עולמו וברא את הטבע.

והיינו דברי הירושלמי (מכות פרק ב הלכה ו) "שאלו לחכמה חוטא מה עונשו, אמרו להם "חטאים תרדוף רעה" (משלי יג, כא). שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, אמרה להן "הנפש החוטאת היא תמות" (יחזקאל יח, ד). שאלו לקוב"ה חוטא מהו עונשו, אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו, היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך, יורה לחטאים דרך לעשות תשובה". ומבואר שהתשובה היא בריאה למעלה מן הטבע, ולכן רק הקדוש ברוך הוא הוא זה שאמר שהתשובה היא תקנתו של החוטא, כי זה דבר שמעל הטבע.

ומעתה מדוקדקים דברי רש"י בגמרא בשבת (קנו, א ד"ה מזל מחכים) שכתב בתוך דבריו: "ויש מזל לישראל, שאין תפלה וצדקה משנה את המזל", ומדוייק בדבריו שרק על ידי תפילה וצדקה אין כח לשנות את המזל, אולם תשובה, שניתנה כאמור כמתנה מיוחדת משמים, שהיא למעלה מהטבע, ביכולתה לשנות גם את המזל.

התשובה הופכת את האדם שחטא לאדם אחר בכלל, וכביכול אין זה אותו אדם שחטא. אצל "בעל תשובה" נוצרת מהות של שינוי השם ושל שינוי המקום, כי אין זה אותו אדם, ואין זה אותו מקום, מקודם היה זה אדם חוטא על כל השלכותיו, ועכשיו הריהו אדם כשר וישר על כל המשמעות שבדבר. וכדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ז הלכה ז) "כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלקי ישראל וכו', והיום הוא מודבק בשכינה".

ויתכן שזו כוונת רבי יהודה החסיד ב"ספר חסידים" (אות שכא) שכדי ליישב את הסתירה שבין מאמר חז"ל "אין מזל לישראל", לבין המאמרים האחרים מהם נראה שהמזל כן שולט בעם ישראל. כותב: "ושינוי השם ושינוי מקום גורמים מזל אחר טוב", ובעצם הם דברי הירושלמי במסכת שבת (פרק ו הלכה ט) "אמר ליה שאני אתרך, פעמים ששינוי השם גורם, פעמים ששינוי המקום גורם". ומציאות זו של שינוי השם, כלומר שהאדם הופך כביכול לאדם אחר, היא על ידי התשובה. על ידי תשובה כאשר האדם הופך להיות לאדם אחר, לזהות אחרת, ואז שוב אין המזל שולט בו. וכך גם שינוי מקום, מקום החדש גורם למצב שונה, למצב מחודש, וכאשר האדם נמצא במקום אחר, ההשפעה במקום האחר שונה, ואז שוב אין המזל שולט בו.

בספר נפש חיים לרבינו חיים פאלאג'י (מערכת מ' אות כה) כותב שיש כמה דברים המשנים את המזל לטובה:

(א) ע"י התפילה שהיא מרבה בתחינותיו (אגדת אליהו).

(ב) ציבור, דנפיש זכותיהו משנין המזל, וה"ה נמי מלך דדינו כציבור (שו"ת רשב"א ח"א סי' קמ"ח).

(ג) ע"י זכות הדלקת נר בביהכ"ס זוכה להתגבר המזל (ועיין מה שהאריך בזה במערכת נו"ן אות ל"ט).

(ד) מצא אשה מצא טוב, וכל השרוי בלא אשה שרוי בלא חיים.

(ה) ע"י שמתחבר עם הצדיקים הוי זכות גדול לשנות את המזל מרעה לטובה, עיין שם דבריו.